

Проф. Теодор Р. Вікс
Кафедра історії
Університет Південного Іллінойсу
tadeusz@siu.edu

Програма курсу

Єврейська історія в багатоетнічній Центрально-Східній Європі, 1850-1918

Львів, липень 2013 р.

Цей стислий курс присвячено єврейській історії у контексті двох багатонаціональних імперій – Російської та Габсбурзької. Ці обидві держави потрібно розглядати як початково до-модерні, ненаціональні (навіть антинаціональні) політичні структури – саме цей факт є вирішальним для розуміння єврейської історії. У середині XIX ст. більшість світового єврейства осіла саме у цьому регіоні, і навіть у кінці Першої світової війни – після великої хвилі еміграції до Північної та Південної Америки, Західної Європи, Ерец Ізраелю / Палестини й Південної Африки – єврейська присутність була значною. Так що у 1918 році навіть антисеміти не могли собі уявити Варшаву, Вільнюс, Львів, Одесу та інші міста без євреїв.

Упродовж одного тижня ми розглянемо низку важливих тем єврейської історії, на які постійно впливали політична ситуація, населення та економіка регіону. Наш підхід намагатиметься інтегрувати єврейську історію у ширші контексти й трансформації цього періоду. У європейській історії євреї є незвичним (хоча не унікальним) взірцем етнокультурної групи, яка значною мірою зберегла свою культурну окремішність у XX ст. Як побачимо, однак, навіть у штетлях Смуги осілості й Галичині євреї піддавалися економічним, політичним і культурним впливам із Парижа, Берліна, Лондона й навіть Нью-Йорка. Певні наші матеріали для читання й обговорення розглядатимуть ці впливи у контексті європейського континенту й не тільки: наприклад, стосунки між євреями й державами, напруження між традицією й “модерністю” (як би її не визначали) у єврейській громаді, творення модерної єврейської політики, єврейське міщанство та виникнення сучасного антисемітизму (у протиставленні до традиційного християнського упередження проти євреїв).

Наші заняття відбуватимуться у форматі семінарів, який передбачає, що **всі студенти повинні прочитати всі обов’язкові тексти**. Мої лекції міститимуть деякі із ключових питань і дискусій з теми, яка обговорюватиметься (напр., євреї в Російській імперії та русифікація), після чого ми переходитимемо до обговорення теми й відповідної літератури. Мова лекцій та обговорень – польська та/або російська. Лектор наперед просить пробачення за мовні помилки, а ще більше перепрошує за своє незнання української мови.

1. Заняття 1. Російська імперія, русифікація, євреї

(Російська імперія не була нацією-державою. Проте, в останні 50 років свого існування і навіть більше у Думський період після революції 1905 р. неросійські народи – особливо в європейській Росії – все більше сприймали Російську державу як ворога для неросійських націй й культур. Дискримінація євреїв вписується в загальний механізм вивищення російської культури та мови, але також існували певні особливі елементи, характерні антиєврейській політиці царської Росії.)

Обов'язкова література:

T. Weeks, *Nation and State in Late Imperial Russia: Nationalism and Russification on the Western Frontier 1863-1914*, DeKalb: Northern Illinois UP, 1996, pp. 3-43.

Додаткова література:

Андреас Каппелер, *Россия – многонациональная империя: возникновение, история, распад*. Москва, 1997.

Алексей И. Миллер, *Украинский вопрос в политике властей и русском общественном мнении (вторая половина XIX века)*, С.Петербург: Алетеря, 2000).

Benjamin Nathans, *Beyond the Pale: The Jewish Encounter with Late Imperial Russia*. Berkeley: University of California Press, 2002.

T. Weeks, *Across the Revolutionary Divide: Russia and the USSR 1861-1945*, Chichester, West Sussex: Wiley-Blackwell Publishers, 2011, Chapter 3: Nations.

Питання для обговорення:

1. Як Російська імперія відрізнялася від модерної нації-держави з погляду політики, економіки й суспільства?
2. Яким чином політика щодо російських євреїв збігалася із «національною політикою» щодо інших націй? Чим відрізнялася політика щодо євреїв?
3. Як правове становище російських євреїв змінювалося від 1850-х рр. до 1914 р.?

2. Заняття 2. Габсбурзька імперія, дуалізм, євреї

Обов'язкова література:

Израэль Барталъ, *От общины к нации: Евреи восточной европы в 1772-1881 гг., Иерусалим/Москва, 2007*, глава 6 (стр. 107-124), глава 11 (стр. 193-206).

Яаков Кац, *Исход из гетто. Социальный контекст эмансипации евреев, 1770 – 1870*, Иерусалим – Москва 2007, стр. 222 - 252.

Додаткова література:

Piotr Wróbel, *The Jews of Galicia under Austrian-Polish Rule 1869-1918*, *Austrian History Yearbook*, vol. XXV (1994), 97-138.

Tomasz Gaşowski, *Jewish Communities in Autonomous Galicia: Their Size and Distribution*, in *The Jews in Poland*, vol. 1, red. Andrzej K. Paluch, Kraków: Uniwersytet Jagielloński 1992, 205-221.

Michael Stanislawski *A Murder in Lemberg: Politics, Religion, and Violence in Modern Jewish History*, Princeton UP 2007.

Питання для обговорення:

1. Наскільки правно-економічне становище євреїв у Галичині відрізнялося від становища євреїв у Смузі осілої Російської імперії? Які існували подібності?
2. Євреї часто вважалися найвірнішою нацією Габсбурзької імперії. Чому?
3. В який спосіб емансипація євреїв у Габсбурзькій імперії відрізнялася від емансипації у Російській імперії?

3. Заняття 3. Гаскала, хасидизм, традиція

Обов'язкова література:

Shmuel Feiner: *Towards a Historical Definition of the Haskalah*, [in:] *New Perspectives on the Haskalah*, ed. Shmuel Feiner and David Sorkin (London and Portland, 2001), pp. 184-219.

David Assaf: *Chasydyzm: zarys historii*, w: *Światło i słońce. Studia z dziejów chasydyzmu*, red. Michał Galas, Kraków 2006, 11-38.

Израэль Барталъ, *От общины к нации: Евреи восточной европы в 1772-1881 гг., Иерусалим/Москва, 2007*, глава 4ая: Хасиды, митнагдим и маскилим (стр. 73-88).

Додаткова література:

Rafael Mahler: *Hasidism and the Jewish Enlightenment. Their Confrontation in Galicia and Poland in the First Half of the Nineteenth Century*, Philadelphia 1985.

Murray Jay Rossman, *Founder of Hasidism: A Quest for the Historical Ba'al Shem Tov*, Berkeley: UC Press, 1996.

Marcin Wodziński, *Oświecenie żydowskie w Królestwie Polskim wobec chasydyzmu*, Warszawa 2003.

Питання для обговорення:

- 1) Що таке Гаскала? Що означає це гебраїське слово, і що означає цей термін у контексті історії східно- та центральноєвропейських євреїв?
- 2) Хасидизм і Гаскала зазвичай вважаються протилежними філософськими концепціями. Чи можна вказати на якісь подібності?
- 3) Традиційні євреї (мітнагдим) опиралися і хасидизму, і Гаскалі – чому?

4. Заняття 4. Модерна єврейська політика: сіонізм, Бунд, асиміляція

Обов'язкова література:

Йонатан Френкель, *Пророчество и политика: Социализм, национализм и русское еврейство, 1862-1917*, Москва-Уерусалим, 2008), стр. 187-228; 266-298 (Bund).

Alina Cała, *Asymilacja Żydów w Królestwie Polskim (1864-1897): Postawy, konflikty, stereotypy*, Warszawa: PIW, 1989, pp. 315-344.

Додаткова література:

Ezra Mendelsohn, *On Modern Jewish Politics*, New York 1993.

Agnieszka Jagodzińska, *Pomiędzy. Akulturacja Żydów Warszawy w drugiej połowie XIX wieku*, Wrocław 2008.

Питання для обговорення:

- 1) Сіонізм, націоналізм та асиміляцію можна вважати за три можливі відповіді на «єврейське питання» (станом на кінець XIX ст.). Як би Ви охарактеризували найголовніші компоненти кожної «програми»?
- 2) Бунд поєднував соціалізм і єврейський культурний націоналізм – чи існували інші східноєвропейські соціалістичні партії, які намагалися поєднати такі речі? Чому таке поєднання має більше сенсу, скажімо, у Вільнюсі, а не у Відні чи Брюсселі?
- 3) Які були головні відмінності між прихильниками сіонізму й Бунду у 1900 р.? Чи вони мали якісь спільні позиції?

5. Заняття 5. Антисемітизм як модерна політика: приклад Польщі

Обов'язкова література:

T. Weeks, *From Assimilation to Antisemitism: the 'Jewish Question' in Poland, 1850-1914*, DeKalb: Northern Illinois UP, 2006, pp. 3-11; 170-178.

T. Weeks, "Assimilation, Nationalism, Modernization, Antisemitism: Notes on Polish-Jewish Relations, 1855-1905" in Robert Blobaum, ed., *Antisemitism and Its Opponents in Modern Poland*, Ithaca: Cornell University Press, 2005, pp. 20-38.

Andrzej Żbikowski, *Dzieje Żydów w Polsce. Ideologia antysemita 1848-1914. Wybór tekstów źródłowych*, Warsaw: ŻIH, 1994, pp. 7-22, 45-57, 69-71, 113-129.

Додаткова література:

Joanna Beata Michlic, *Poland's Threatening Other: The Image of the Jew from 1880 to the Present*, Lincoln: University of Nebraska Press, 2006.

Питання для обговорення:

1. Політичний антисемітизм часто прив'язують до «модерності». Дайте визначення «модерності», і поясніть, як вона дотична до антисемітизму (або не дотична).
2. Які чинники спричинилися до популярності антисемітизму та його «політичної легітимності» на польських землях від 1880-х рр. до 1914 р.
3. Які зв'язки можна окреслити між традиційною релігійною юдофобією та сучасним антисемітизмом? Які існують відмінності?

6. Заняття 6. Євреї як мешканці міста: Вільнюс, Одеса, Варшава

Обов'язкова література:

Scott Ury, *Barricades and Banners: The Revolution of 1905 and the Transformation of Warsaw Jewry*, Stanford UP 2012, pp. 22-44.

Steven Zipperstein, *The Jews of Odessa: A Cultural History, 1794-1881*, Stanford UP, 1986, pp. 1-7, 70-95.

T. Weeks, "The Transformation of Jewish Vilna, 1881-1939" in Leonard J. Greenspoon, Ronald A. Simkins, and Brian J. Horowitz, eds., *Studies in Jewish Civilization, vol. 16: The Jews of Eastern Europe* (Omaha, Neb.: Creighton University Press, 2005), 143-164.

Додаткова література:

Michal Galas, Antony Polonsky, eds., *Polin 23: Jews in Kraków*. (2011)
Ezra Mendelsohn, *People of the City: Jews and the Urban Challenge, Studies in Contemporary Jewry, volume 15* (1999).

Питання для обговорення:

- 1) Які чинники перетворили євреїв на майже цілком міське населення? Чи так було по всій Східній Європі?
- 2) Які існували суспільно-політичні особливості євреїв у Вільнюсі, Варшаві й Одесі?
- 3) Які чинники пояснюють високий відсоток євреїв у містах Центрально-Східної Європи (на противагу євреям у сільській місцевості та у порівнянні із західноєвропейськими містами)?

7. Заняття 7. Перша світова війна та єврейська нація

Обов'язкова література:

Konrad Zieliński, *Stosunki polsko-żydowskie na ziemiach Królestwa Polskiego w czasie pierwszej wojny światowej*. Lublin: Wydawn. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2005, pp. 101-113, 187-206.

Hirsch Abramowicz, *Profiles of a Lost World. Memoirs of East European Jewish Life before World War I*, Detroit: Wayne State UP, 1999, pp. 177-218.

Додаткова література:

Marsha L. Rozenblit, *Reconstructing a National Identity: The Jews of Habsburg Austria during World War I*, New York: Oxford UP, 2001.

Frank Schuster, *Zwischen allen Fronten: Osteuropäische Juden während des Ersten Weltkrieges (1914-1919)*, Köln: Böhlau, 2004.

Питання для обговорення:

1. Як євреї пережили «іншу війну» 1914-1918 рр. у порівнянні із чехами, поляками, українцями та іншими національностями?
2. Наскільки напруженими стали польсько-єврейські стосунки внаслідок війни?
3. Наскільки типовими, на вашу думку, були пережиття Гірша Абрамовича у Вільнюсі під час війни? Які саме пережиття Ви вважаєте незвичними або унікальними?